

A sajtó kriminalizálása

Mint majdnem máig, ezáltal is általában egyetérttem Konrád Györggyel, aki a sajtó helyzetéről nyilatkozott a Népszabadság július 26-i számában; és ezúttal is, mint majdnem mindig, ellentmondásra ingerelt humanizmusának túlzott nagyvonalúsága. Valamennyi megszentelt alapelvvel — például az ember méltóságáról és autonómiájáról vallottakkal — együtt rezgek, de közben nem megy ki a fejemből, amit Konrád többnyire figyelmen kívül hagy: hogy ezek az alapelvek nyomorító körülmények között csak korlátozottan érvényesülhetnek, mert érvényesülésük nem pusztán az érdekeltek belső szabadságának szívonálától, hanem a külső kényszerek hatalmától is függ.

Konrád szerint: „A sajtószabadságot... annyira rövidíthetik meg, amennyire az újságíró-társadalom és az újságolvasó politikai közélet azt eltűri.” Ez — elvontan nézve — feltétlenül igaz. Csakhogy a túróképeség határát befolyásolja a kritikus szemléletet sújtó szankciók jellege és szigorja. Az újságíró előbb-utóbb spórolni kezd a pontos jelzőkkel, ha mindegyiként egy pofont kap. Ha attól kell félnie, hogy felmondanak neki, gyerekét nem veszik fel az egyetemre, házastársát molesztálják a munkahelyén, őt magát letartóztatják, sőt — '56 után erre is volt példa — felakasztják, akkor a többség ellenállása („nem muszáj hősné lenni, ha nem lehet”) felmorzsolódik. Láttuk János király első éveiben, hova juthat a sajtó. Amikor szabadulásom után elolvastam az '57-es tárgyalási tudósításokat, a szó szoros értelmében hányinger kerülgetett. Seholy ellenvélemény, még tisztességes kérdőmondatok se leltem. A sajtó már csak azért is tönkretétel, mert nem demokratikus kormányzatok szívesebben látják rossznak, mint kényelmetlennek. Az anyagi értékeket előállító ágazatokból nem számúzhettek tartósan a szakértők. De a sajtót, a színházat, és általában: a művészeti életet hazamosabb ideig is le lehet züllesztetni, ha valamely kormány közvetlen érdekei így kívánják. Hazug újságírók, rossz kiállítások és vacak koncertek miatt még nem tört ki forradalom.

Egyetérttek Konrád Györggyel abban, hogy bárki — az újságíró is — ellenállhat

bármilyen nyomásnak. Magam sem vonzódom azokhoz, akik kényszerre hivatkozva beadják a derekukat, mihelyt a hatalom a fejét csóválja vagy összehúzza szemöldökét. De az újságíró-társadalom a mi — 1957-esnél összehasonlíthatatlanul jobb — körülményeink között is idomítható, mézesmadzaggal és husánggal. A Magyar Hírlap — szintén július 26-án — idézi a miniszterelnököt: „Aki a bizalmatrontja, az kártevő”, mondta egy nagyköveti értekezleten, majd hozzátette, hogy „nem a kritikát kifogásolja, hanem a hitelrontást, mert az a külföldi beruházásokat, támogatást aknázza alá”. A tudósításból nem derül ki, hogy kiknek címezte intelmeit Antall, de a sajtó nem tehet úgy, mintha őrá nem vonatkoznának. Márpedig szeretném látni azt az újságírókat, aki tudja, hol a határ a kritika és a hitelrontás között. A kritika akarva-akaratlan gyengíti a megbírált személybe vagy intézménybe vetett bizalmat. Ezen csak a bírálat tárgya segíthet, jobb munkával vagy meggyőző cáfolattal. Antall idézett szavaiból viszont az következik, hogy ha egy újságíró cikket ír mondjuk a kormány agrárpolitikájának felemáságáról vagy privatizációs elképzeléseinek koncepciótlanságáról, és később valamikor nem kapunk hitelt, akkor ebben nem a felemáság és a koncepciótlanság, hanem az újságíró a ludas. A kormányelnök a kritizáló újságírókat rögvést kártevőkkel lényegítheti át, és vajon hol a kártevők helye? Nem a szerkesztőségi asztaloknál, ugyebár. Akkor hol?

Antallra kínosan ráduplázott a külügyminisztere. Szerinte a sajtó nemcsak a kormány iránt érzett bizalmat ássa alá, hanem „a nemzet szükséges önbizalmát” is. A bírálat persze Jeszenszky Géza szerint is „jog és kötelesség”; de aki él vele, annak tudnia kell, hogy esetleg a nemzet lelkiületét károsítja meg. Ismernünk jól ezt a gondolkodásmódot. Akinek valaha is fájt itt a „keletiség, zsendár, alázat”, a Magyar Ugar, vagy aki a hárommillió koldus országáról beszélt, vagy akármiről, amiről az unalkodó réteg hallgatni szeretett volna, az a saját fészkebe piszkított, idegenek bérére volt, háborúban az ellenséget segítette, békében a nemzet egységét bomlasztotta.

Minden valamirevaló közszereplőnek a fejéhez vágta efféle záptojásvadakat, amióta létezik magyar sajtó. Az utóbbi évtizedekben díszítő jelzőkkel látták el a gyalázott személyeket, az „imperializmus lakáji” voltak, „ellenforradalmárok”, „burzsoá nacionalisták”, és így tovább. Külügyminiszterünk megtalálta a következő korszak epiteton ornans-át. „A magyar sajtó hangja... gyakran a doktriner bolsevik módszerekre emlékeztet” — olvassam a Magyar Hírlap július 26-i számában. Mit jelent ebben a szövegösszefüggésben a „bolsevik módszerek” megjelölés? A hatalom megszerzésének vagy gyakorlásának speciális leníni technikáját? Egy új osztály kegyetlen diktatúráját? Az ezt megalapozó osztályharcos demagógiát? Dehogya. A „bolsevik” egy szitokszó, Jeszenszky azt is mondhatta volna helyette, hogy „fekete seggű”. Csak hogy a fekete seggű nem kell okvetlenül eltávolítani állásából, ha alveti magát a csutakolásnak. A bolsevik azonban, bármit jelent is ez a jelző, feltétlenül kirugandó. Antall a „kártevő” szóval, Jeszenszky pedig a „bolsevik”-kal kriminalizálja a kritikát. „Sötétben bujkáló, kártevő bolsevik, reszkess!” — ezzel a kormány-csatakiáltással néz szembe az újságíró-társadalom, mely most már, a Pallas és a Hírlapkiadó Vállalat összevonása után, műhelyeinek függetlenségét is okkal féltethi.

Az eddig elmondottakkal csupán a jéghegy vízből kimeredő csúcsára vettem gyér fényt. A mélyebben zajló folyamatokra jelzésekkel következtethetünk. Csurka István, akinek java prózáját és első darabjait könnyörtelen, pontos humorra teszi olyan értékessé, feláll a parlamenten, és belső remegését nehezen palástolva elmeséli, micsoda iszonyatot kellett elszívnie a reggeli csúcsidőben hazánk rádióhallgató népének. A koronás címer elfogadása után — mint tudjuk — a képviselők elénekelték a Himnuszt, és erről egy tudósító — horribile dictu! — úgy számolt be, hogy „a parlament dalra fakadt”. Csurka a benne talán még mindig lapangó író és humoristát zárójelbe téve nyilván úgy véli, hogy bizonyos témák — címer, Himnuszt, miegymás —

csak fennköltlen tárgyalhatók. Szerintem azonban a sajtószabadság, vagy szubjektívebb kifejezéssel élve: a szabad megfogalmazás öröme végveszélybe kerül, mihelyt az élet bármely területéről kitiltják a humort. A demokrácia korlátozója mindig az iróniával és gúnnyal számolnának le először, mert velük szemben szinte sosincs szellemi fegyverük.

Vizsgáljuk meg közelebbről — mint a tenger egy cseppjét — ezt az esetet. A parlament elhatározza, hogy köz-társaságunknak koronás címere lesz, aztán — noha a határozat nem volt egyhangú — egyhangúlag megünnepli a saját teljesítményét. De miféle teljesítményt? A címer mint a birodalmi gondolat jelképe eleve sérti a környező népek érzékenységét. Ennek majd a határainkon túl élő magyarok isszák meg a levét, azok tehát, akiket folyvást védeni akarunk. Ráadásul a birodalmi gondolat világszerte letűnő-költ, az utolsó eurázsiai birodalom, a szovjet most bomlik szét, parlamentünk azonban, mely nem győz eleget hivatkozni Kossuthra és 56-ra, nem a magyar forradalmak örökségét vállalja fel, hanem a birodalmi gondolatét. Utána pedig elénekli a Himnuszt. Ez az eseménysor szerintem is bővelkedik humoros mozzanatokban. Amikor Csurka István a parlament és az ország nyilvánossága előtt nemzetellenes kártevőnek állította be ironikus kollégánkat, valójában az egész újságíró-társadalom megfélemlítésén buzdózkodott.

Aczél György állítólag havonta kapott írásos jelentést arról, hogy melyik színházban milyen illetlen szavak hangzottak el a világot jelentő deszkákról. Látom már, amint illetékes kulturális ügyintézők számára havonta összeállítják a kártevő, bolsevik, bizalom- és önbizalomrontó és tiszteletlen megfogalmazások jegyzékét. Látom már, amint a külföldi kül- és belföldi lap-tulajdonosok és a főszerkesztők, rovatvezetők példányokat kapnak a jegyzék őket érintő oldalairól. Előre sejtem, hogy a kritika mint jog és kötelesség még hosszú ideig szerepel majd a listákhoz csatolt kísérő szövegekben. Ha a sajtó szabadságát kizárólag a lélek ellenálló képességének kell biztosítania, akkor az esetleges szabadsághiányért később a túlzott nyomásnak kitett lelkek lesznek felelősek, nem pedig azok, akik — noha megtehetnék — nem teremtik meg a sajtószabadsághoz oly szükséges demokratikus légkört és intézményrendszert.

Eörsi István

„Körkörös” tisztesség

Távol áll tőlem, hogy politikai vitákba beavatkozzam.

be, hogy saját egzisztenciám

rosszabb. Úgy érzem, valahogy